

nen voeren, moeten er voldoende faciliteiten beschikbaar zijn. Om die reden bepleit de WRR uitbreiding van de faciliteiten. Ook daaraan is door de overheid ondertussen aandacht besteed. Tot zover kan ik de aanbevelingen van de WRR onderschrijven. Problematischer in het rapport vind ik hoe over de invulling van de verplichtstelling wordt gedacht: 'Gedacht wordt hierbij aan een cursusduur van ten minste een half jaar' (blz. 44).

Het is algemeen bekend dat de overgrote meerderheid van allochtonen zelfs na enkele jaren basiseducatie het Nederlands nog steeds zeer slecht beheerst. Dit is geen verwijt aan de basiseducatie: de problematiek is te omvangrijk om haar in zes maanden op te lossen. Allochtonen die nauwelijks kunnen lezen of schrijven, weinig of geen scholing hebben gehad, kunnen niet in zes maanden leren waarvoor Nederlanders een lange reeks van jaren de tijd hebben gehad. Een verplichtstelling die op deze wijze wordt ingevuld, is

derhalve gedoemd te mislukken. De eerste vraag die beantwoord moet worden, is welk niveau van kennis van de Nederlandse taal bereikt moet worden. Pas daarna is de vraag actueel hoeveel tijd daarvoor nodig is en op welke wijze het onderwijs daarop moet worden ingericht. Afhankelijk van het opleidingsniveau (en het ten laste blijven van de overheid) kunnen de tijd en begeleiding die nodig zijn sterk verschillen. Mensen met weinig opleiding hebben meestal veel tijd en begeleiding nodig. Wie (nog) niet studievast is, kan niet worden gevraagd zelfstandig thuis huiswerk te maken. Voor zulke mensen moet het onderwijs worden ingericht vergelijkbaar met de inrichting van de basisschool (de vroegere 'lage school'): hier wordt al het les- en leerwerk uitgevoerd. Wie laat zien wel zelfstandig te kunnen werken, kan door de leerkracht worden vrijgesteld van de verplichting bij alle onderdelen van het programma aanwezig te zijn: uitsluitend verplichting bij noodzaak!

TAAK VOOR BASISCHOOL

De uitvoering van dit onderwijs, met uitzicht op succes in plaats van op mislukking, kan grotendeels gebeuren via bestaande structuren. Er worden minder kinderen geboren, basisscholen worden kleiner of moeten sluiten, leerkrachten verliezen hun baan. De basisschool, inclusief de bestaande lesroosters en leerkrachten, kan worden ingezet voor het onderwijzen van basisvaardigheden met aanvankelijk sterke nadruk op de Nederlandse taal. Niet alleen allochtonen, maar ook Nederlandse onderwijskrachten zijn gebaat bij een dergelijke solide oplossing.

In deze visie wordt de basisschool de onderwijsinstelling waar de leerplicht wordt uitgevoerd. Voor de basiseducatie wordt de rol gereserveerd die zij steeds heeft gehad: het onderwijs verzorgen voor al diegenen die van hun leerrecht gebruik maken, dus onder anderen voor allochtonen die niet ten laste komen van de staat maar het op prijs stellen Nederlands te kennen. <

HET
PROEFSCHRIFT
VAN

Ad Backus

'Babama bir smoes verzinnen yaptik, schoolfeestje var diye.' Zomaar een zin uit zomaar een gesprek van een paar Turkse meisjes ergens in Nederland: 'Voor mijn vader hebben we een smoes verzonnen, we zeiden dat er een schoolfeestje was.' Nederturks? Turklands?

Het taalgebruik van migranten is voor taalkundigen een wetenschappelijk goudmijntje. Aan de Tilburgse KUB studeert zelfs een hele vakgroep, Taal en Minderheden, op tweetaligheid en tweedetaalverwerving. Een van de jonge onderzoekers die hier werken, is Ad Backus (29), die sinds 1991 onderzoekt hoe Turkse jongeren onder elkaar afwisselend Turks en Nederlands gebruiken. En waarom – ze zouden toch onderling ook Turks kunnen spreken? Betekent het dat ze beide talen maar half beheersen?

Nederturks

Peter Burger

Backus bestudeert, in vaktermen, *codewisseling*. De zin waarmee dit stuk begint, komt uit het materiaal dat hij verzamelde door een paar groepjes Turkse jongeren een cassette-recorder mee te geven om hun eigen gesprekken op te nemen.

Backus verdeelt zijn 24 informanten in drie groepen. Recente immigranten – in het onderzoek meisjes van rond de twintig, die twee of drie jaar geleden naar Nederland zijn gekomen om met een Turkse jongen te

trouwen – spreken onderling Turks. Ook bij de 'tussengeneratie' – met de ouders meeverhuisd toen ze een jaar of acht waren – is het Turks dominant. De Turken die in Nederland geboren zijn, de tweedegeneratie-Turken, spreken ten slotte Turks en Nederlands als moedertaal.

De recente immigranten spreken onder elkaar een Turks dat doorspekt is met Nederlandse woorden als *pauze*, *school* en *nieuwkomers* (de naam van de cursus die ze volgen). Die Nederlandse Fremdkörper vullen vooral gaten in de taal op en worden met Turkse uitgangen aangepast aan de grammatica van de moedertaal:

- *Geldigimde iki ay* nieuwkomers'a gittim.
- *Twee maanden nadat ik aankwam, ging ik naar de nieuwkomers.*

De tussengeneratie kent meer Nederlandse woorden en gebruikt ook Nederlandse woordgroepen. De meeste zinnen zijn nog Turks, maar in hun gesprekken duiken ook volledige Nederlandse zinnen op. Nederlandse werkwoorden worden gebruikt als infinitief met een Turks hulpwerkwoord, *yapmak* ('doen'):

- *O diyor ben uitmaken yaptım diyordu kızınan.*
- *Hij zegt dat hij het uitgemaakt heeft met dat meisje.*

- *Cassette recorder 'nan friettent'e gidelim la!*
- *Hé, laten we met de cassette recorder naar de friettent gaan!*

De tweede generatie converseert vloeiend in beide talen. Typisch voor deze groep zijn complete zinnen en bijzinnen in de andere taal:

- *Ama, weet je wat zo komisch was, Birsen bir zamanlar polis olmayı istiyordu weet je, zes jaar geleden of zo, annem demıştiki nasıl olur falan yapamamın, ondan sonra...*

- *Maar weet je wat zo komisch was, Birsen wilde toen bij de politie, weet je, zes jaar geleden of zo, mijn moeder zei zo iets van 'hoe kan dat', en zo, 'dat kun je niet doen' en toen...*

De Turkse meisjesnaam Birsen in de laatste zin, legt Backus uit, werkt hier als *trigger*-woord: een woord dat andere woorden in dezelfde taal oproept en ervoor zorgt dat de spreker overschakelt op het Turks. Nederlandse woorden kunnen ook als trigger werken. Naarmate Turkse jongeren het Nederlands beter beheersen, zullen de losse Nederlandse woorden, die toch al zo veelvuldig voorkomen in hun taalgebruik, steeds vaker hele Nederlandse zinnen en zinsdelen triggeren. Hoe beter je een taal beheerst, hoe groter je voorraad van aan elkaar klevende, kant-en-klare stukken van die taal.

Dat tweedegeratie-Turken voortdurend van taal wisselen, is dus geen teken van verwarring of het maar half beheersen van de taal, maar bewijst juist dat ze beide talen als moedertaal spreken. Afgezien van fouten met lidwoorden (*de* in plaats van *het*)

hoort Backus geen grammaticale onvolkomenheden in het Nederlands van zijn tweedegeratie-informanten.

EXPRESSIEMIDDEL

Het ene woord triggert het andere: zo bezien is codewisseling een onbewust proces. Maar sprekers kunnen ook met opzet overschakelen op een andere taal. Dat bewuste gebruik wil Backus in zijn resterende onderzoekstijd in kaart brengen.

Backus: "Je kunt van taal wisselen om ergens de nadruk op te vestigen. Kijk, hier zegt iemand: '...die is gewoon de *kötüsü*' – de slechtste. Het Turkse woord benadrukt dat. Dat is iets wat sprekers van één taal ook doen, maar die gebruiken er andere middelen voor. Je kunt – bijvoorbeeld als de ander niet reageert – iets herhalen op een andere toon of met andere woorden." Wie in een vergadering formele taal ('Ik ben van mening dat er nadelen kleven aan het voorstel van de vorige spreker') plotseling afwisselt met informele ('Dit is een idioot plan!'), maakt volgens Backus ook gebruik van codewisseling. <

'In het begin was ik in Nederland Indisch doof. Al dat geluid – het leek wel ruzie!' 'Ik ken geen taal die zo anarchistisch is.' Een gesprek met drie buitenlanders die in het Nederlands schrijven.

DE SPRAAKMAKERS

'Schrijven in het Nederlands is als tennissen met het racket in je linkerhand'

Peter Burger en Jaap de Jong

voor wie het Nederlands middel van bestaan is. Een uitnodiging om vrijmoedig hun mening te geven over de Nederlanders en hun taal, die ze met beide handen aangrepen.

OT EN SIEN

Taal en nationaliteit zijn voor Felix Kaplan geen eenvoudig in te vullen hokjes op een formulier, maar een lang verhaal. Kort samengevat: Kaplan werd geboren in Litouwen; zijn moeder was Russisch, zijn vader joods. Thuis sprak hij Russisch, op

straat Litouws. Omdat hij in zijn eerste jaren in Nederland voortdurend bang was het land uitgezet te worden, heeft hij de taal nooit systematisch geleerd. Zijn eerste stukken in Nederland schreef Kaplan voor de NRC en in het Engels. Toen hij overging op het Nederlands, hielp zijn Nederlandse vrouw hem, maar sinds zijn scheiding in 1986 schrijft Kaplan alles direct in het Nederlands. 'Nu ben ik zo zelfstandig geworden dat ik me een Russische vriendin kan permitteren.' In Nederland is Kaplan >

Voor de meeste immigranten is het leren van de taal van hun nieuwe land een bittere noodzaak. Sommigen – en het zijn er steeds meer – doen meer: ze doen het Nederlands eer aan door er artikelen en boeken in te schrijven. Wat voor invloed heeft een vreemde taal op iemands stijl? Is het een beperking of een verrijking? We vroegen het aan een Rus, een Japanse en een Tsjech